ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ
Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. ԳԱՐԵԳԻՆ ԱՌԱՋԻՆԻ
ԱՅՑԸ ՍԵՎԱՆԻ ԱՎԱԶԱՆ

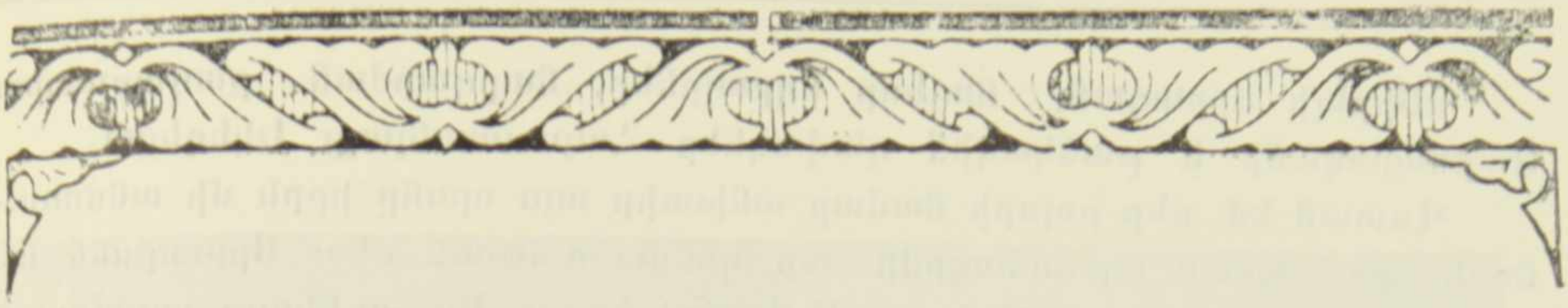

Հոգևոր վաղելքի, քրիստոնեական հավատքի ամրացման, Հայ Եկեղեցու պայծառության և նորանկախ Հայրենիքի շինության զորավոր մի աղբյուր հանդիսացավ օգոստոսի 22-ին Վեհափառ Հայրապետի հովվապետական այցելությունը Սևանի տարածաշրջան՝ ուղեկցությամբ Արարատյան Հայրապետական թեմի առաջնորդական փոխանորդ Տ. Գարեգին արքեպիսկոպոս Ներսիսյանի, Տ. Միքայել ծայրագույն վարդապետ Աջապահյանի և Սարգիս սարկավագ Բոյաջյանի:

ՉԱՐԵՆՑԱՎԱՆՈՒՄ

«Վերածնված Հայաստանի» խորհրդանիշը եղող հուշարձան-կոթողի մոտ Վեհափառ Հայրապետն ու իր շքախումբը դիմավորվեցին քաղաքային իշխանությունների կողմից, որից հետո ուղևորվեցին քաղաքի հրապարակ, ուր բազմահազար հավատացյալների ներկայությամբ կատարվեց նոր կառուցվելիք եկեղեցու հիմնարկեքի սրբազան արարողությունը: Չարենցավան քաղաքը, հիմնադրված լինելով 1947 թվականին և մինչև այսօր չունենալով ոչ մի եկեղեցի, հոգևոր արթնության այս նոր շրջանում հավատացյալների, քաղաքային իշխանությունների և բարերարների օժանդակությամբ կառուցելու է իր եկեղեցին՝ ի հոգևոր շինություն հավատացյալ ժողովրդի:

Յուրաքանչյուր եկեղեցու հիմնարկություն և կառուցում հոգևոր թռիչքի նոր արտահայտություն և մղում է, որովհետև այն պիտի դառնա Մայր բոլոր հավատացյալների համար և սանդուխք՝ երկրից երկինք վերելության: Այստեղ, 70-ամյա «եգիպտական գերությունից» հետո, Աստուծո ազատության տենչով փոթորկվող մարդը՝ հայ մարդը, պիտի գտնի իր հոգու «ավետեաց երկիրը»: Եվ, վերջապես, նորահիմն տաճարն Աստուծո ներկայության կենդանի վկայությունն է, որ Իր խոստումներից օրհնություն է տարածում ոչ միայն նեղ սահմաններում, այլև տիեզերական և երկնային Եկեղեցու անսահմանափակ ընդգրկումի մեջ:

Սրբազան արարողությանը հաջորդեց Նորին Սրբության օրհնության խոսքը՝ ուղղված բազմահազար հավատացյալներին.

«Սիրելի սրբազան, հոգևոր եղբայրներ, հարգարժան քաղաքապետ Չարենցավանի և թանկագին զավակներ Հայաստանյայց Եկեղեցու,

Վստահ եմ, մեր բոլորի համար անմոռանալի պահ պիտի արձանագրվի մեր կենսագրության մեջ: Սրբազանն ասաց, թե առաջին անգամն է, որ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը այցելում է Չարենցավան: Ես խոնարհաբար փառք եմ տալիս Աստծուն, որ այդ պատիվը ինձ շնորհեց և ինձ կարող դարձրեց, որ ես ձեզ հետ լինեմ և հաղորդակից ու աղոթակից դառնամ և ձեզանով՝ ձեր հավատքով, առավել ևս ուժեղանամ, զորանամ այն ծառայության համար, որին Աստված կանչել և ժողովուրդը հրավիրել է, որ այդ ծառայությունը մատուցենք մեր ողջ ժողովրդին թե՛ Հայաստանում և թե՛ աշխարհի չորս ծագերում, որտեղ հայություն է ապրում:

Այսօր պատմական օր է: Այս օրը հայոց պատմության մեջ պիտի արձանագրվի Չարենցավանի օր: Ոչ թե որովհետև ես եմ եկել, այլ որովհետև դուք եք որոշել այստեղ կանգնեցնել մի վկայություն, որպես կենդանախոս վկայարան ձեր կենդանի հավատքի առ Աստված և առ ժողովուրդն Հայոց և առ նրա ապագան: Այսօր Մենք հողը օրհնեցինք: Այդ հողի օրհնության միջոցով վավերացրեցինք այն կամքը՝ որոշումը համայնական, որ մենք այստեղ պիտի կանգնեցնենք մի այնպիսի նյութեղեն կառուցվածք՝ գմբեթազարդ երկնապաց եկեղեցի, որին նայողը քար չտեսնի, այլ մեր հավատքն ու կապվածությունը և քրիստոնեության հանդեպ մեր հավատարմությունը տեսնի՝ քարի միջից այս ժողովրդի հավատավոր հոգին կարդա:

Ես իմացա, որ Չարենցավանը նորագույն քաղաքներից մեկն է մեր Հայրենիքի՝ կառուցված 1947 թվականին: Այլ տարիներ էին դրանք: Այդ ժամանակ տուն շինեցիք, պետական շենքեր կառուցեցիք, գործարաններ և գործատեղիներ հաստատեցիք, բայց չէիք կարող, եթե ուզենայիք անգամ, եկեղեցի կանգնեցնել: Այդ ժամանակը՝ պարտադրության ժամանակն անցավ, ու բռնատիրության ժամանակը վերացավ: Հիմա մեր՝ հայի՛ ժամն է: Հայը իր ազատ կամքով իր եկեղեցին է կանգնեցնում՝ փառք Քեզ, Աստված:

Այս եկեղեցին խորհրդանշական իմաստ ունի: Այս եկեղեցին ինձ համար նշանակում է և գալիք տարիներին պիտի խորհրդանշի, թե մեր Հայրենիքը մի նոր շրջանի մեջ է մտել: Այն բնորոշվում է կենդանի քրիստոնեական հավատքով և հայի հարազատ ապրումով, ինքնակամ արտահայտությամբ և վճռականությամբ իր սեփական հողը ծաղկեցնելու, զարգացնելու և առաջադիմության ճանապարհի մեջ առաջ մղելու շրջան: Հետևաբար, երբ գալիք տարիների ընթացքում այս եկեղեցին սկսի կամաց-կամաց մարմին առնել, ձեր հոգիների մեջ է, որ այն պիտի կառուցված լինի:

Ահավասիկ, շուրջ հինգ ամիսներ են, որ կոչվել եմ այս ծանրագույն և ծայրագույն պատասխանատվության, որպես 131-րդ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս: Իմ առաջին պարտականություններից մեկը համարեցի գնալ դեպի մեր ժողովուրդը, ճանաչել ու հանդիպել նրան: Ես շենքերի, պատմական հուշարձանների Կաթողիկոս չեմ, այլ ծնվել ու ձևավորվել եմ մեր ժողովրդի համար և չեմ կարող իմ հոգևոր եղբայրների հետ միասին ծառայել այդ ժողովրդին՝ առանց ճանաչելու նրան: Հիսուս՝ մեր Երկնավոր Վարդապետը, ասել է. «Ճանաչեմ յիմսն և ճանաչիմ յիմոցն»: Առանց այս փոխադարձ ճանաչման և առանց այս հաղորդության կապակցության ծառայությունը տեսական երևույթ է և ոչ թե գործնական արտահայտություն: Այսօր եկել եմ որպես առաջին արտահայտություն իմ ծառայությանը ձեր հան-

Վեհափառը օրհնում է Չարենցավանի երեխաներին.

Վեհափառը Կամոյում

դեպ: Եվ այս անցնող հինգ ամիսների ընթացքում ես պարտականություն համարեցի այցելել Հայաստանի գրեթե բոլոր թեմերը: Եվ այսօր ահա եկել եմ այցի Սևանի ընդհանուր շրջանին և առաջին անգամ այցելում եմ Զարենցավան:

Այս բոլոր շրջագայությունների ընթացքում ես մի երևույթ նկատեցի և ուզում եմ սրտաբաց կերպով, սրտից սիրտ խոսելով, իմ մտածումը ձեզ փոխանցել: Տեսա հրաշակերտ, գեղազմայլ Գանձասարը, Հառիճը, Սանահինն ու Հաղբատը և բազմաթիվ այլ եկեղեցիներ, եկեղեցիներ և եկեղեցիներ՝ հուշարձաններով խոսուն, խաչքարերով կենդանի հավատքն արտահայտող: Ես հարց տվեցի և այժմ էլ տալիս եմ. եթե մեր հայրերը չորրորդ-հինգերորդ դարերից այս կողմ այսքան եկեղեցիներ են կառուցել, այսքան շքեղ վկայություններ են տվել, թե իրենք առաջին ազգն են ողջ աշխարհում որպես քրիստոնյա պետություն և ազգ, եթե նրանք վկայել են աշխարհին իրենց փառապանծ և արարատանման եկեղեցիներով, անսասան հավատքով, ինչո՞ւ մենք այսօր մեր անկախացյալ Հայրենիքում չվերանորոգենք այդ տաճարները և չկառուցենք նորերը: Նրանք ի՞նչ ունեին ավելի, որ մենք չունենք: Նրանք ինչ որ արեցին, իրենց ձեռքերով արեցին, բայց դրանք շարժվեցին հավատքի ուժով: Հավա՛տք ունեին: Եվ Աստված ասում է. «Եթե հավատք ունենաս՝ լեռներն անգամ կարող ես տեղից շարժել»:

Նույն մեր Երկնավոր Վարդապետը՝ Հիսուս Քրիստոս, իր նշանավոր մի խոսքում ասաց. «Մի՛ երկնչիր, հաւատք քո կեցուցեն զքեզ» և «Մի երկնչիր, բայց միայն հաւատայ»: Հավատքը մտքից, սրտից ուժեղ մի ներքին մղում է, որ մեզ հավիտենական արժեքներին է կապում: Եվ այդ հավատքն է, որ այսօր պետք է վերարծարծվի, վերակենդանանա, վերաշնչավորվի մեր ժողովրդի նոր Հայրենիքի նորոգվելիք ժողովրդի հոգում: Այսօր ես կոչ եմ անում ձեզ, որ դուք ոչ միայն հողի օրհնությունը տեսնեք և մխիթարվեք, այլ ամեն մեկը իր բաժինը բերի այս եկեղեցու կառուցման մեջ: Դա՛ է ճշմարիտ եկեղեցին: Եվ մենք մեզանից այնտեղ կդնենք մեր հավատքից բխած, մեր կարողությունից դուրս եկած, մեր շահից բաժին հանված մասը:

Սիրելի հայ եղբայրներ և քույրեր, ես, որ հիմա Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնում եմ ապրում և ամեն օր այդ քարերին եմ նայում, Գրիգոր Լուսավորչի անցած ճանապարհով եմ քայլում, Տրդատ թագավորի արքունիքի կամարակապ դռան միջից եմ անցնում, մտաբերում եմ 301 թ.-ի այն պահը, երբ Գրիգոր Լուսավորիչը պարանը վերցրեց և չափագրեց եկեղեցին, երբ Տրդատ արքան Մասիս լեռը բարձրացավ և յոթը ժայռ իր ուսերին դրած բերեց Էջմիածին՝ ամրացնելով հայ եկեղեցու հիմքերը, իսկ Հայոց Աշխեն թագուհին իր բեհեզյա շրջազգեստը գոգնոցի վերածած հող էր լցնում եկեղեցու հիմքերում, Խոսրովիդուխտ արքայադուստրը նույնպես իր ձեռքերով էր խառնում շաղախը: Այսպես է կառուցվում եկեղեցին՝ ժողովրդի՛ մասնակցությամբ:

Ես ամբողջ կյանքս Հայրենիքից դուրս եմ ապրել և տեսել եմ, թե օտար աշխարհներում նույն անունը կրող և նույն անունը իրենց ճակատին արձանագրած, նույն հավատքը ունեցող հայ եղբայրներ և քույրեր ցեղասպանությունից հետո նոր եկեղեցիներ կառուցեցին իրենց գաղթած երկրներում: Ինչպե՞ս իրականացրեցին. հողը իրենցը չէր, այլ օտար երկիր էր, բայց այնտեղ իրենք իրենց Հայրենիքը ստեղծեցին՝ իրենց եկեղեցին կառուցելով և

դպրոցը շինելով: Դպրոցն ու եկեղեցին Հայրենիք եղան արտասահմանի հայության համար:

Հետևաբար, ես ուզում եմ, որ այս օրը խմոր օրվա վերածեք՝ ձեր գալիք օրերի մեջ ներգործող ուժի վերածեք: Հիշե՛ք այս օրը և երբ այս հրապարակով անցնեք, մտածեք՝ ի՞նչ կարող եք դուք բերել այս եկեղեցու շինության համար: Ձեր հոգևոր հովվին, ձեր առաջնորդ սրբազանին, քաղաքային իշխանությունների բոլոր պատասխանատուներին գնացեք-ասացեք՝ անհավասիկ իմ քրտինքից բաժին եմ բերում իմ եկեղեցին կառուցելու համար: Դա՛ է, որ ձեզ պիտի անմահացնի:

Ես ողջունում եմ այս գեղեցիկ պահը Չարենցավանի կյանքում և արձանագրում եմ որպես Չարենցավանի առավոտ մեր Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի պատմության գրքի մեջ:

Սիրելի սրբազան, իմ խոր շնորհակալություն եմ հայտնում, որ ինձ հրավիրեցիք մեր սիրեցյալ, հավատավոր, ապագայատեսիլ և ոչ միայն անցելապաշտ ժողովրդին հանդիպելու: Իմ գնահատանքն եմ հայտնում մեր քաղաքային իշխանության և նրանց գլուխը կանգնած մեր սիրելի քաղաքապետին և հանրային սպասարկության բոլոր անձերին, որ գերագույն ընվիրումով իրենց պարտքը կատարեն, և երբ մի օր հայեր անցնեն այստեղից, ասեն, թե Չարենցավանը չէ այն այժմ, ինչ որ էր Վեհափառի այցելությունից առաջ: Այսինքն, երբ անցնեն այստեղից, տեսնե՛ն եկեղեցին և ասեն. ապրե՛ք, չարենցավանցիներ, որ դուք ձեր հավատքի խոսնակն ու անլռելի զանգակատունը եղող եկեղեցին կանգնեցրեցիք:

Աստված օրհնի ձեզ այդ հավատքը զորացնելով ձեր մեջ և շենություն պարգևի մեր Հայրենիքին, Չարենցավանի ամբողջ ժողովրդին, հավիտյանս հավիտենից. ամեն»:

Այնուհետև Վեհափառը շրջեց քաղաքի փողոցներով՝ ամենուրեք օրհնելով օրհնություն հայցող չարենցավանցիներին, և այցելեց քաղաքապետարանի նվիրատվությամբ հիմնադրված եկեղեցական արվեստի և Ս. Գլորոց կենտրոն, որը բացվել էր Հայրապետի այցելության առթիվ: Ապա քաղաքի բարձունքում հանգչող զոհված ազատամարտիկների շիրիմների առջև կատարվեց հոգեհանգստյան պաշտոն.

«Հայրենակից եղբայներ և քույրեր, մեր անդրանիկ Հովվապետական այցելության առիթով Չարենցավան, բացի հրապարակի վրա կատարած մեր հողի օրհնությունից և այնտեղ ժողովրդին ուղղված հրապարակային մեր խոսքից, այս պահը մեր ամբողջ հայեցողության, խորհրդածության և ներքին ինքնազորացման պահի ուժը պետք է ունենա: Պարույր Սևակի նման ասում եմ. «ողբամ մեռելոց, կոչեմ ապրողաց»: Քիչ առաջ «կոչեմ ապրողաց» ասեցի հրապարակի վրա և, այսօր չեմ ասում բանաստեղծի պես՝ ողբամ մեռելոց, այլ՝ ՊԱՏԻՎ ՄԵՌԵԼՈՑ, որովհետև նրանք չմեռան, իրենք իրենց կյանքը տվին, ոչ թե ուրիշները իրենց կյանքը առին, և սա մեծ նշանակություն ունի: Նահատակը ուրիշ է, մեռյալը՝ ուրիշ: Մեկը բնական մահն է, մյուսը կամավոր հանձառումն է մահվան: Եվ մեր ժողովուրդը այսպիսի հերոսների հիշատակը չի կարող մոռանալ:

Այսօր ես նրանց հարգանք եմ ընծայում: Քիչ առաջ նրանց անունները էի կարդում, իրենց վառ աչքերով, իրենց ժպիտով, երիտասարդական իրենց ավյունը արտահայտող կենսայնությամբ դեմքերն էի դիտում նկար-

ների միջից: Ասում էի ինքս ինձ. նրանք ձեզ և ինձ պես ապրում էին սրանից մի քանի տարիներ առաջ, բայց երբ հարկը պահանջեց, ազգի գերագույն շահը պահանջեց, նրանք իրենց կյանքը տալու քաջությունը ունեցան և դրա համար անմահ անվամբ պիտի արձանագրվեն մեր պատմության մեջ:

Այսօր ես ցանկանում եմ մի բան: Գերեզմանատան այս հողի տարածքը չտարածվի...: Նոր երիտասարդների կյանքը ծլարձակվի, արյան տեղ՝ քրտինքը մատուցվի մեր հողին, և վերջ գտնի պատերազմը, արդարությունը իր տեղը գտնի, մեր ժողովրդի իրավունքները բարձր մնան և հարգվեն բոլորից:

Այսօր ես իմ հարգանքը նրանց հիշատակին մատուցելուց հետո, ուզում եմ նրանց ծնողներին, ընտանիքի բոլոր անդամներին հայտնել իմ խոր հոգեկան աջակցությունը: Աղոթքով ձեզ հետ եմ, հայրեր, մայրեր, եղբայրներ, քույրեր, ազգականներ և բոլոր չարենցավանցիներ, որ ձեր զավակները այսօր դուք տվել եք ազգի պատվի, կյանքի և ապագայի համար:

Երիտասարդներ, ձեզ եմ ուղղում իմ խոսքը, այնքան ժամանակ, որքան ողջ եք, կենդանի եք, առողջ եք այս երկրի վրա, ձեր քրտինքը խառնեցեք մեր հողին, որպեսզի կառչած մնաք այս հայրենիքին, և կարենանք, բոլորս միասին պատվով դուրս գալ Աստուծո առաջ և ամբողջ մարդկության առաջ, որ ասեն՝ հայերը արժանի են այն ազատության և անկախության, որին հասան. այդ ազատության և անկախության համար մենք երկու տեսակ հեղուկ ունենք, որ կտանք՝ արյուն և քրտինք: Երրորդ տեսակ հեղուկը չեմ ուզում, որ որևէ մեկից դուրս գա՝ դրա անունն է արցունք: Արցունք թող չլինի: Քրտի՛նք և, եթե պետք ըլլա՝ արյուն մեր հայրենիքի հավերժության և հաղթանակի համար:

Հարգանք ձեզ և պատիվ ձեզ բոլորիդ»:

Հրաժեշտից առաջ Վեհափառ Հայրապետը, քաջալերելով չարենցավանցիներին, նրանց կոչեց իրենց հավատալից մասնակցությունը բերելու նոր կառուցվելիք եկեղեցու շինարարական աշխատանքներին, որպես ընակարան բարեխոս իրենց կյանքը Աստուծո և Հայրենիքի համար ընծայաբերած երիտասարդ հոգիների և կրկին հանդիպելու ցանկությամբ մեկնեց Հրազդան:

ՀՐԱԶԴԱՆՈՒՄ

Հրազդանի ժողովուրդը և տեղական իշխանության ղեկավարները մեծ խանդավառությամբ ողջունեցին Հայոց հոգևոր Հորը: Այստեղ Վեհափառը հետևյալ խոսքն ուղղեց հավատացյալների հոծ բազմությանը.

«Սիրելի հոգևոր եղբայրներ, հարգարժան ներկայացուցիչներ պետական և քաղաքային իշխանության և սիրելի հավատացյալ եղբայներ ու քույրեր:

Ես, կյանքիս մեջ առաջին անգամ լինելով այստեղ, աղոթակից եմ դառնում ձեզ հետ այս հանգստարանի մեջ, և Հրազդանի շրջանի զավակներից նրանք, ովքեր իրենց կյանքը վերջացրել են և այստեղ են թաղվել, ես նրանց հիշատակին հարգանք եմ ընծայում այսօր և այս գերեզմանատան մեջ: Առհասարակ այստեղ մահն է, որ տեսնվում է. ես մահից անդին՝

կյա՛նքն եմ տեսնում: Ես ամեն անգամ, երբ գտնվել եմ մի դագաղի առաջ, մի մահվան դիմաց կամ մի գերեզմանատնում, երբեք չեմ մտածել մահվան մասին: Մահը մեզ բոլորիս պիտի գա, ինչ էլ ուզում ենք լինել, ուր էլ լինենք և որքան էլ տարիք ունենանք: Դա մեզնից կախված չէ: Ինչը, որ մեզ հետ կապված է, դա կյա՛նքն է: Մենք ինչպես կկարողանանք արժևորել կյանքը, որ երբ մահը գա, չտանի այն, ինչ որ տարվելիք չի՝ հոգեկան, ազգային, հայրենասիրական այն բոլոր իրագործումները, արժեքները, գաղափարները, որոնք մի ազգ ապրեցնում են: Ես գերեզմանատան մեջ մեռնողի մասին չեմ մտածում: Նա գնացել է, Աստված է նրան ընդունողը: Ես մտածում եմ իմ ու ձեր մասին: Ի՞նչ պետք է անենք մե՛նք, որ երբ մի օր մեզ հանդիպի, չտանի մեզ, տանի այն, ինչ որ տարվելիք է, այն, ինչ որ հող է, հողեղեն. դա պիտի գնա. բայց այնպիսի գործեր անենք, այնպիսի ապրումներով մեր կյանքը արժևորենք, որ երբ մահը նրանց կողքից անցնի, չկարողանա մեզ տանել իրեն հետ:

Այսօր դուք հարգանք եք ընծայում ձեր ննջեցյալներին: Մեր հովվապետական անդրանիկ այցելության ընթացքում եթե այս հանգստարանի կամ այս գերեզմանատան մեջ այս աղոթքը չլիներ, ես մի բան պակաս պիտի զգայի իմ մեջ: Մահացյալներին հարգանք ընծայելը՝ մահվան հարգանք ընծայել չէ, այլ նրանց այն պատգամին, որով նրանք ասում են. «մենք գընացինք, դուք ապրեք, և կյանքը թող շարունակվի ձեր մեջ»: Մենք հարգանք ենք մատուցում շարունակվող, հավիտենական, չապառվող կյանքին, որ այժմ անցնում է մե՛ր միջից, ապրողների միջից և վաղը անցնելու է մեր զավակների միջից, նրանց զավակների միջից: Ոսկի թելն է կյանքը, օղակներն ենք մենք, օղակները կկոտրվեն-կգնան, վայ այն օրվան, որ շղթան կոտրվի, ոսկի թելը կտրվի, և այն ժամանակ է, որ մարդկությունը կանգ կառնի, և մենք այլևս թանգարանված մի ազգ կդառնանք:

Ես ողջունում եմ ձեզ և գնահատում եմ ձեր հոգևոր հովվին, ձեր առաջնորդ Սրբազանին, բոլոր հոգևորական ծառայողներին և մեր քաղաքային իշխանության ներկայացուցիչներին, որպեսզի այս մեր նորանկախ Հայաստանի մեջ գիտենանք գտնվել մեր պարտավորության բարձրագույն աստիճանի վրա: Մենք ենք հիմա տնօրինողը մեր կյանքի: Այնպես անենք, որ գալիք սերունդը մեզ օրհնի և ոչ թե մեզ անիծի: Այս լինի ձեր նշանաբանը, որ դուք կարենաք կյանքը մշակել այնպես, որ ձեր զավակները կարենան հպարտ զգալ իրենք իրենց հայ ծնված լինելու համար և նաև կարենան իրենց ներդրումները կատարել առաջատվական, զարգացողական իմաստով, այսինքն անել մի բան, որ ավելի լինի, ներդրում լինի, նոր իրագործում լինի մեր հայրերի կտակածի վրա: Այս պետք է լինի մեր նշանաբանը. ի՛նչ անենք, որ նրանց արածը ճոխանա, հարստանա, ամրանա և հավերժանա: Այս նշանաբանով ողջունում եմ ձեզ առաջին իմ այս խոսքի ընթացքին և ցանկանում լավագույնը ձեզ և ձեր երիտասարդ սերնդին՝ երեխաներին, որ այս պատգամով, այս գաղափարաբանությամբ ապրեք ձեր ամբողջ կյանքի ընթացքում»:

Այցելության հաջորդ հանգրվանը Հրազդանի շրջանի Ծաղկաձոր ավանի Կեչառիս վանքն էր, ուր, հակառակ հորդառատ անձրևին, հարյուրավոր հավատացյալներ կարոտով սպասում էին իրենց Հայրապետին՝ տեսնելու, լսելու և իրենց սրտերում զգալու նրա Քրիստոսաշունչ պատգամները ու հայրական խրատները, քանզի Ամենայն Հայոց Հայրապետի ներկայու-

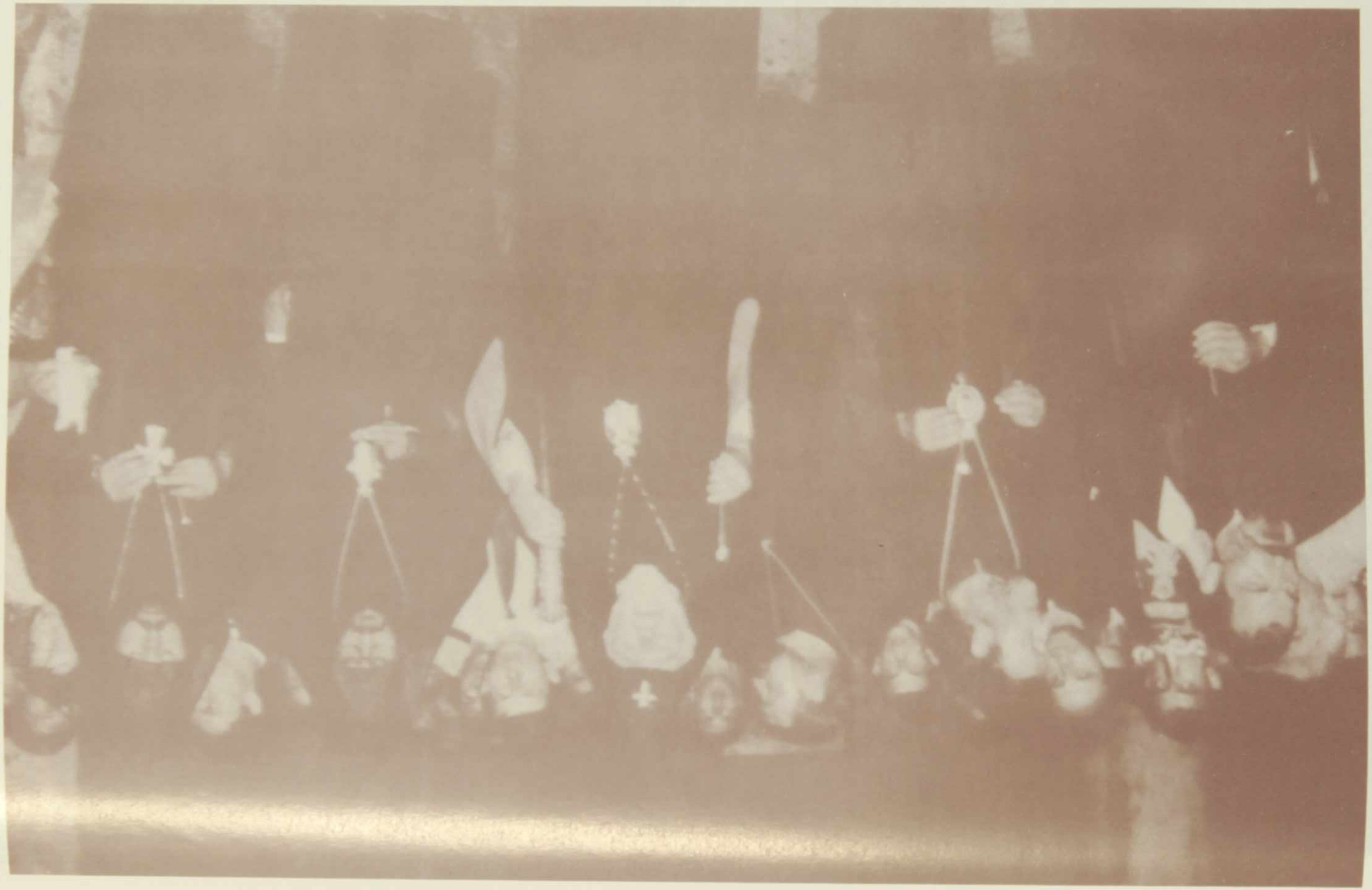

Տաղիարդ Դեղատոն եկեղեցուն

«Հրազդանմաշի» տնօրեն Թելման Տեր-Պետրոսյանը ծանոթացնում է գործարանին

թյամբ Կեչառիսի Հոգեւոր վանքում դարձյալ կենդանություն էին ստացել բոլոր այն վարդապետներն ու վանականները, ովքեր իրենց շնչով պարուրել են այս տաճարը և դարձել նրա կենդանացնող գոյության հավերժ անուցող երակները:

Վեհափառը ոգևորված հետևյալ պատգամը տվեց իր հոգևոր զավակներին.

«Սիրեցյալ ժողովուրդ Աստուծո և զավակունք հայրենյաց մերոց Հայաստան աշխարհիս, որ ի Ծաղկաձոր ի վանս Կեչառիս:

Այսօր, հատկապես երեկոյացյալ այս պահին, ես ապրում եմ իմ կյանքի ամենախորասույզ և հուզիչ րոպեներից մեկը: Այս դարակերտ եկեղեցու կամարների ներքո այսօր մենք երգեցինք «Սուրբ Աստված» հոգևոր երգը, կատարեցինք երեկոյան ժամերգության մի մասը, և ես երևակայում եմ, թե դարե՞ր-դարե՞ր շարունակ այս քարեղեն կամարների ներքո մեր հայրերը՝ ձեր հայրերը, ամեն առավոտ և ամեն երեկո այս աղոթքները վերառաքեցին դեպի Աստված:

Այսօր մենք գտնվում ենք մեր պատմության՝ մեր հայ կյանքի մի նոր ժամանակաշրջանի սեմին: Անցան այն 70 տարիները, որոնց մասին շատ ենք խոսում և որոնց ընթացքում շատ տառապեցինք օտար բռնակալական լծի ներքո: Մեր աղոթքի բառերը արգելվեցին, մեր տաճարները փակվեցին, մեր հոգևորականները աքսորվեցին, մեր աղոթքի գրքերը լռեցվեցին, բայց հիմա ազատ ենք: Մոռացեք անցյալը, և ձեր հոգին թող ծաղկի քրիստոնեական հավատքի նոր շնչով և նորոգող շնչով: Մի նայեք անցյալին, այլ նայեք ներկային: Այսօր մենք ունենք բոլոր պայմաններն ու ազատությունները՝ մեր եկեղեցիներում մեր աղոթքը վերառաքելու դեպի Աստված, իրար երես նայելու, իրար աչքերի մեջ միմյանց դրախտը տեսնելու:

Այսօր մենք վերստին անկախացյալ Հայրենիք ու պետականություն և ազատ ժողովուրդ ենք: Մենք կոչվել ենք նոր պատասխանատվության, նոր Հայրենիք կերտելու պատասխանատվության՝ դարավոր քրիստոնեական հավատքի վերակենդանացումով և քրիստոնեական բարոյական սկզբունքների վերակենսավորումով մեր ժողովրդի կյանքում: Երբ քիչ առաջ այստեղ շարական էինք երգում, ես անդրադառնում էի, որ տարիներ շարունակ այդ շարականը երգել եմ օտար երկրներում այնպիսի պայմանների ներքո, որոնք իմ Հայրենիքի հետ ուղղակիորեն կապ չեն ունեցել: Ես այդ շարականներով եմ հայ դարձել ու հայ մնացել: Եկե՛ք, եղբայրներ և քույրեր, ասվորենք վերստին քրիստոնյա լինել, Քրիստոսի հետքերով քայլել, Ավետարանը իբրև մեր լույսը ընդունել, ինչպես մեր հայրերը արեցին: Դարե՞րն են կարևոր՝ 17 դարե՞րն են կարևոր, որ հավատքով ապրեցինք, թե՞ 70 տարիները: Դարերով ապրել ենք և պիտի ապրենք. այս է մեր վճռականությունը: Ես դրա համար եմ Կաթողիկոս եղել, որ հիշեցնեմ ձեզ, թե մենք պետք է վերաքրիստոնեանանք և այս վերաքրիստոնեացման մեջ տեսնենք մեր ազգային մեծությունը: Ո՞ր ազգը աշխարհում ունի 17 դարեր շարունակ քրիստոնյա ապրած լինելու պատիվը. մենք ունենք, բայց պատիվը պարտքով վճարենք: Ուրիշները տկարացրին մեզ, բայց մենք չենք կարող ինքներս մեզ տկարացնել: Հետևաբար, այս երեկո, Կեչառիսի վանքի այս ընքանչելի կառուցվածքի մեջ, ուր քարերը հավատք են խոսում, ուր քարերից հավատքն է մեր հոգիների մեջ ծորում, եկեք, եղբայրներ և քույրեր, վերանորոգվենք, վերապայծառանանք, վերահայանանք, մեր իրական դիմագծի

մեջ վերահարազատանանք և դառնանք մի այնպիսի ժողովուրդ, որ արժանի լինի Աստծու օրհնության և մեր պատմության հավերժագնաց ապագային, որ մեր աչքերի առջևն է՝ մեր հայրերից կտակված:

Եվ այժմ ես իմ սիրտը աղոթքի ապունգի եմ ջանում վերածել՝ ասելու համար. «Ո՜վ Տեր երկնի և երկրի, Դու, որ մեր հայրերին հավատք ներշնչեցիր, Դու, որ այդ հավատքից քարեղեն այս տաճարը կառուցել տվեցիր, Ո՜վ Տեր երկնավոր, լցո՛ ի հոգիս ապրողաց Հայոց զհավատս Քո կենդանի և կենդանարար: Թող Աստծու շունչն ու գիտակցությունը այս երեխաների մեջ լինի, որոնք այսօր ուրախացրեցին ինձ: Ապրե՛ք, ձեր հավատքի և Եկեղեցու կապվածության նշանն եմ տեսնում ձեր այս արարքների մեջ: Մնանք այսպես հավատարիմ մեր դարավոր Եկեղեցուն և թույլ չտանք, որ օտարները գան՝ մեզ քրիստոնեություն սովորեցնելու համար: Այս օրը մեզ համար թող դառնա մի տեսակ վերամկրտության օր, վերանորոգման նոր ալիք, և Աստված օրհնի ձեզ ու այս երեխաներին»:

Հրազդան քաղաքում Նորին Սուրբ Օծությունը այցելեց Հանրապետության խոշորագույն գործարաններից «Հրազդանմեքենա», որտեղ տնօրեն Թելման Տեր-Պետրոսյանի ուղեկցությամբ շրջեց արտադրամասերը, ծանոթացավ տեղում արտադրվող սարքավորումներին, հանդիպում ունեցավ աշխատավորների հետ և իր գոհունակությունը հայտնեց ողջ աշխատակազմին՝ ստեղծագործ և հայրենանվեր աշխատանքների համար:

Օրվա երկրորդ կեսին Աթարբեկյան գյուղի Ս. Աստվածածին եկեղեցում Վեհափառ Հայրապետը մասնակցեց երեկոյան ժամերգությանը և այցելեց Անիի Հովվի եկեղեցու նմանությամբ կառուցվող և համանուն անունը կրող փոքրիկ մատուռ-եկեղեցին, ծանոթացավ գրեթե ավարտին հասցված աշխատանքներին, որից հետո, ուշ երեկոյան, մեկնեց Սևան:

ՍԵՎԱՆ. ԿՂԶՈՒՄ ԵՎ ՔԱՂԱՔՈՒՄ

Հաջորդ օրը, առավոտյան, Սևանի կղզու Ս. Առաքելոց վանքում կատարվեց հանդիսավոր ժամերգություն՝ նախագահությամբ Վեհափառ Հայրապետի, մասնակցությամբ Գարեգին սրբազանի, Միքայել ծ. վարդապետի, Առաքել վարդապետի, Սևանի դպրանոցի սաների և ներկայությամբ հավատացյալների, որոնք արժանացան Հայրապետի օրհնությանն ու հայրական խրատներին:

«Սիրելի հոգևոր զավակներ, դպրանոցի սաներ, հարգարժան պարոն քաղաքապետ և սիրեցյալ հավատացյալ ժողովրդի զավակներ,

Բազում անգամներ ես առավոտյան ժամերգություններ եմ կատարել ու ժամերգությունների եմ մասնակցել. զգացել եմ, որ ամեն մի աղոթք՝ հասարակաց աղոթք, միասնական աղոթք, ավելի խոր ազդեցություն է թողել ինձ վրա և ներգործություն է ունեցել հոգուս մեջ, քան առանձնական, անհատական աղոթքը: Չգիտեմ ինչո՞ւ: Հոգեբանները կարող են բացատրել, որ երբ միասնական աղոթք ենք կատարում, հավաքական հոգեբանությամբ ենք բռնվում, այնպես, ինչպես մագնիսը: Հասարակաց աղոթքը ինձ համար եղել է կյանքի ամենահոգելից պահերից:

Վեհափառը Սեւան քաղաքում

Սեւան քաղաքում: Հոգեհանգիստ զոհված ազատամարտիկների
հիշատակին կառուցված կոթողի մոտ

Սեւանա կղզում

Սեւանա կղզում. հավատացյալների հետ

Վեհափառը Սեւանի «Վազգենյան» դպրանոցի սաների հետ

Վեհապետ Հայրապետը նավով շրջում է Սևանա լճի վրա

Ես երբեք չեմ կարող մոռանալ այն խոսքերը, որ ինձ ասաց մի հայ երեսփոխան Լիբանանից և նրան ընկերակցող մի այլ և օտար պետական անձնավորություն, ովքեր մի օր, երեկոյան, Սևանում էին եղել և այս եկեղեցում լսել էին ձեր երգած շարականները. նրանք ինձ ասացին. «Այդ պահը մեր ամբողջ այցելության բարձրակետը եղավ Հայաստանում»: Ինքնամփոփ, ինքնահայաց, ինքնատես այդ մթնոլորտում օտարն անգամ ազդվեց:

Հոգին կրոնական արտահայտության արտաքին ձևերին չի նայում: Օտարն անգամ Աստծու ներկայություն է զգացել ձեր երգած շարականների և կարդացած աղոթքների միջից՝ առանց մի բառ հասկանալու: Ինչո՞ւ, որովհետև Աստուծո ապրումը ավելին է, քան մենք բառերով կարող ենք արտահայտել: Մի ներանձնական թափանցողություն է այնպիսի աստվածային գերահրաշ ամենակարող զորության, որ մենք մեզ ճանաչում ենք այդ լույսով: Սրա համար այս առավոտ ես, որ իմ կյանքում առաջին անգամ գոնվեցի Սևանա այս կղզու վրա, դեպի երկինք բարձրացող Սուրբ Առաքելոց եկեղեցու այս կամարների ներքո, և ձեր շարականները ունկնդրեցի, մի անգամ ևս Աստծու ներկայությունը զգացի և փառք եմ տալիս, որ ձեր շուրթերից հնչած շարականներով ու հոգուց բխած աղոթքներով մեր բոլոր հավատացյալներին էլ տրվեց Աստծու այդ ներկայության այդ անփոխարինելի զգացումը:

Այսօր երգեցիք հինգերորդ դարից եկող շարականներ: Մեսրոպ Մաշտոցի գրած «Ծով կենցաղոյս հանապազ գիս ալեկոծէ», «Մրրկեալ ալիք թշնամին ինձ յարուցանէ, Նաւապետ բարի, լեր անձին իմոյ ապաւէն», կամ «Մեղք իմ բազում են քան զաւազ ծովու»: Այս խորունկ բառերը հինգերորդ դարից այս կողմ, աշխարհի չորս կողմերը տարածված հայ եկեղեցիներում վերաբխում են մեր հոգու աշխարհում: Դուք նրանց նոր շունչ տվեցիք: Այդ շարականների մեջ, «Թագաւոր Յաւիտեան» բաժնում, մի տող կա, որ միշտ, երբ երգում ենք, ես դրանով եմ մտածում և դրանով եմ ներշնչվում: «Չի պատկեր եմք բարերարութեան Քո»: Մենք՝ մարդիկս, պատկերն ենք Քո բարերարության, ոչ թե բարության միայն, այլ՝ բարերարության: Աստծու ստեղծածը բարերարություն է. մեր բարիքի համար է այն: Աստված ստեղծեց ջուրը, հողը, բույսը, կենդանիներին, ստեղծել է այս աշխարհը բարությամբ և եղել է Բարերար, ամբողջ մարդկության համար բարյաց աղբյուր: Մենք ինչ էլ լինենք՝ Նրա բարերարության արդյունքն ենք:

Եթե մենք բարերար չլինենք, մենք ճշմարտորեն մարդ չենք լինի, որովհետև Աստծուն չենք նմանվի: Մենք մեր մեջ ունենք Աստծու ճառագայթը: Դրա համար է, որ հաղորդակցվում ենք Նրա հետ: Հետևաբար, բարիքը ինքն իր մեջ ամբողջական արժեք չունի, բայց երբ բարիքը վերածվում է ուրիշի համար վայելքի, ուրիշի համար օգուտի ու երջանկության, այն ժամանակ է, որ բարիքը բարերարությամբ արժևորված կլինի, ինչպես արևի ճառագայթը ճառագայթումով է, որ արժեք է ստանում: Մարդը եթե բարիք չանի, մարդ լինելուց կդադարի: Բարիքը տարբեր ձևերով է արտահայտվում: Շարականը երբ երգում ենք, բարիք է, որ մատուցում ենք մեր հավատացյալներին, Ավետարանի քարոզությամբ բարիք է, որ գործում ենք, մի հոդված ու գիրք գրելով բարերարություն է, որ թողնում ենք. ուրիշ մեկը գալիս և եկեղեցու գեղինն է ավլում, բարիք է անում և այլն, և այլն: Ոչ թե ուրիշին փոքրացնելու և ինքդ քեզ բարձրացնելու ճանապարհով: Բարիքը մի վերածեք չարիքի: Ոչ մեկ չարագործ ու ոճրագործ չի արդարացվում, որովհետև դա խղճին դեմ է, որովհետև մեր խիղճը Աստծու ձայնն է և այն

կասի. «Ես բարիք գործեցի, աշխարհն ու ձեզ ստեղծեցի կյանք տալով ձեզ: Հիմա ձեզ մնում է, որ իմ արածը դուք էլ անեք»:

Սևանա կղզու որպես երկնառաք երկու վառվող, բայց երբեք չսպառվող մոմեր այս օրերը ավելի ևս հրաբորբոք դարձան մաքրելու այն ժանտախտը, որով տարիների ընթացքում փորձել էին թաղել հայի թևածող հոգին: Ժամերգությունից հետո Հայոց Հովվապետը ուղևորվեց Սևան քաղաք: Ճանապարհին Վեհափառ Հայրապետը ծաղկեպսակ դրեց զոհված ազատամարտիկների շիրիմներին, խոնարհվելով իր հարգանքի տուրքը մատուցեց նրանց անմահ հիշատակին և մխիթարանքի խոսք ասաց իրենց որդիների շիրիմներին այցի եկած ծնողներին և հարազատներին:

Սևան քաղաքում Վեհափառի այցելության կապակցությամբ ժողովուրդը հոգեբուխ իրական ցնծություն և բերկրանք էր ապրում: Այս քաղաքը իր արթուն հսկող և վեհաշուք վանքերով մի քանի Հայրապետների հոգևոր ծննդյան օրրան է եղել, սակայն այսօր ինքն էր վերածնվում Ամենայն Հայոց Հայրապետ Գարեգին Ա-ի օրհնությամբ: Վեհափառը հերկա եղավ քաղաքի զբոսայգում կազմակերպված համերգ-հավաքին: Քաղաքային իշխանությունները Հայրապետի այցի կապակցությամբ կղզու Ս. Առաքելոց վանքին և Վազգենյան դպրանոցին հատկացրեցին հինգ հեկտար հողատարածություն՝ որպես արտահայտություն իրենց որդիական սիրո ու նվիրումի: Վեհափառ Հայրապետը Սևան քաղաքում եղավ նաև մանկապատանեկան գեղագիտական կենտրոնում, ուր ծանոթացավ երեխաների ստեղծագործական ունակություններին և աշխատանքներին, այցելեց նաև քանդակագործ Հրաչիկ Կարապետյանի արվեստանոց, ապա հրաժեշտ տվեց սևանցիներին և մեկնեց Կամո:

ԿԱՄՈ ՔԱՂԱՔՈՒՄ

Կամո քաղաքի հրապարակում և Ս. Աստվածածին եկեղեցում, որտեղ կատարվեց երեկոյան ժամերգություն, Վեհափառ Հայրապետն իր հոգեշունչ քարոզներով հաղորդակից դարձրեց հարյուրավոր հավատացյալներին Հայ Եկեղեցու՝ դեպի փրկություն տանող քրիստոնավանդ առաքելությանն, ու ոգեշնչեց արժևորել և ծառայելով տեսը լինել Խորեն Ա նահատակ Կաթողիկոսի մշտոնաոծ աջով օրհնված Աստվածապարգև իրենց եկեղեցու:

Կամո քաղաքում ավարտվեց Նորին Սրբության Սևանի տարածաշրջան կատարած հովվապետական այցելությունը: Վեհափառ Հայրապետը հաջորդ առավոտյան վերադարձավ Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածին:

ՍԱՐԳԻՍ ՍԱՐԿԱՎԱԳ ԲՈՅԱՋՅԱՆ

Կաղոյի մուտքը

Վեհափառը Կամոյի հավատացյալների հետ